

KUNSTNERMELDING

INNSPILL

Til: Kultur- og likestillingsdepartementet

Dato: 18.10.2022

Vi viser til invitasjon til å bidra med supplerende innspill til regjeringens gjenopptakelse av arbeidet med en ny stortingsmelding om kunstnerpolitikken.

Norsk teater- og orkesterforening (NTO) representerer en omfattende infrastruktur av forskjelligartede, profesjonelle virksomheter innenfor musikk og scenekunst. Våre [51 medlemmer](#) omfatter alle landets større offentlig støttede institusjoner innenfor områdene teater, dans, opera og musikk.

Foreningen leverte våren 2019 [innspill](#) i forbindelse med foregående prosess som vi forutsetter vil bli gjennomgått på nytt.

I vedlagte innspill konsentrerer vi oss om de spørsmålene som departementet ønsker at supplerende innspill tar utgangspunkt i.

Vennlig hilsen

Norsk teater- og orkesterforening

Marta Færevaaq Hjelle
styreleder

Morten Gjeltten
direktør

1. Hva kan gjøres for å legge til rette for flere kulturarbeidsplasser og kompetansemiljø over hele landet?

Hva er de største utfordringene for at flere kunstnere og kulturarbeidere skal kunne bo og virke utenfor de største byene? Hvilken rolle kan institusjonene spille for økt tilgang til kulturarbeidsplasser og kompetansemiljøer?

Kontinuitet i arbeidsmuligheter og varige kompetansemiljø

Den nasjonale infrastrukturen av forskjelligartede musikk- og scenekunstinstitusjoner representerer lokal produksjon og bidrar til kontinuitet i arbeidsmulighetene for kunstnere og kulturarbeidere.

Institusjonene bidrar til dette direkte som de viktigste arbeids- og oppdragsgivere for så vel frilansere som fast ansatte kunstnere og kulturarbeidere, men også gjennom økende grad av samarbeid med frittstående kompanier og ensembler. I tillegg spiller institusjonene en viktig rolle som permanente, vitaliserende faglige kompetansemiljø for andre virksomheter og bidrar dermed indirekte til å skape flere stedlige kunst- og kulturarbeidsplasser.

Samarbeidet finner sted i mange ulike former og omfatter blant annet produksjons-, formidlings- og turnésamarbeid med andre profesjonelle institusjoner, festivaler og frittstående kompanier- og ensembler, infrastrukturelt samarbeid gjennom samlokaliseringer og deling av prøvesaler, teknisk utstyr, kontorfasiliteter og produksjonsbistand mm. og andre former for ressurs- og kompetansedeling med både andre profesjonelle virksomheter og med semiprofesjonelle virksomheter som spel og lokalt frivillig kulturliv og amatørvirksomhet.

I tillegg kommer et utbredt samarbeid med andre fag- og utviklingsmiljøer som grunn- og videregående skoler, kulturskoler, talentutviklingsprogram, høyskoler og universiteter.

I mange tilfeller er den fagkompetanse og de kunst- og kulturfaglige ressursene som de varige, stedlige institusjonene representerer en del av eksistensgrunnet for andre virksomheter eller forutsetning for at lokale prosjekter kan realiseres.

Mangfoldet av samarbeidsformer og gjensidig ressurs- og kompetansedeling, med tilhørende komplekse pengestrømmer, er utdypet og eksemplifisert i rapporten [Kartlegging av samarbeid, ressurs- og kompetansedeling innen musikk- og scenekunstmrådet](#) (2018).

Klimaperspektiv

Vi vil også understreke at lokal produksjon og flere stedlige arbeidsplasser også kan bidra til redusert klimaavtrykk ved at hyppig reisevirksomhet begrenses blant både medvirkende i produksjonen og blant publikum.

Gjenoppbygging av institusjonsøkonomien styrker kunstnerøkonomien

En gjenoppbygging av institusjonsøkonomien er en forutsetning for at institusjonene skal kunne bidra til at flere kunstnere og kulturarbeidere skal kunne bo og virke over hele landet, og til økt tilgang til kulturarbeidsplasser og kompetansemiljøer.

Vi vil samtidig understreke at det det også i «de største byene» er et behov for å styrke den lokale infrastrukturen på musikk- og scenekunstmrådet, både for å gjøre det mer attraktivt for utøvende kunstnere å bo og virke lokalt og for å sikre arbeid for frilansere. Det må altså *ikke* legges som en premiss for kunstnermeldingen at det ikke er utfordringer også i «de største byene», et begrep som i tillegg er flytende og lite presist, jf. departementets spørsmålsstilling.

Sammenhengene mellom institusjonsøkonomi og kunstnerøkonomi er nærmere beskrevet både i tidligere innspill til arbeidet med kunstmeldingen og i [innspillet til statsbudsjettet 2023](#)

Hvordan åtte år med akkumulerte ABE-kutt rammer institusjonenes kunstneriske kjernevirksomhet og dermed svekker kunstnerøkonomien direkte er også godt dokumentert i FAFO-rapporten [ABE-reformen i musikk- og scenevirksomheter. Kutt uten kunstneriske konsekvenser?](#) (2021).

Styrket økonomi vil derimot gi institusjonene det nødvendige handlingsrommet for å opprettholde sysselsettingen og investere i nye kunstnerskap, talentutvikling, samarbeidsprosjekter og satsinger, samt videreføre og dele nødvendig fagkompetanse.

Sceneteknisk kompetanse

Det siste er særlig viktig etter pandemien som blant annet har ført til et markant frafall av teknikere i sceneteknisk bransje, jf. rapporten [Forestillingen er avlyst. Kartlegging av kompetanseflukt og tiltak](#) (2022).

Musikk- og scenekunstinstitusjonene er helt avhengige av sceneteknisk kompetanse, og et frafall av slik kompetanse er kritisk for bransjen. Samtidig har institusjonenes økonomiske handlingsrom og produksjonsvolum stor betydning for vilkårene for forutsigbare arbeidsmuligheter, vedlikehold og styrking av sceneteknisk kompetanse og trygge og regulerte arbeidsforhold for frilansere så vel som fast ansatte sceneteknikere.

Lokal forankring

Det er viktig at staten sikrer en sterk nasjonal infrastruktur gjennom direkte investeringer i institusjoner over hele landet. Samtidig vil vi understreke betydningen av lokal og regional medfinansiering som et viktig bidrag til lokal forankring. Ordningen med fast fordelingsnøkkel er et viktig insitamant til slik medfinansiering av institusjonene.

2. Hva kan gjøres for at kunstnere får rimelig betaling for arbeid, oppdrag, bruk og visning av verk?

*Hva er de største utfordringene for å oppnå rimelig betaling for arbeid, oppdrag, bruk og visning av verk?
Hva oppleves som de største kompetanseutfordringene ved det å drive egne virksomheter?*

I et differensiert arbeidsmarked hvor kunstnerne beveger seg mellom forskjellige institusjoner og andre virksomheter, frittstående kompanier, ensembler og prosjekter, bidrar institusjonene til en sunn økonomi og trygge og regulerte arbeidsforhold.

Det viktigste kulturpolitiske grepet for å sikre flere arbeidsplasser, oppdrag, bruk og visning av verk er å styrke institusjonenes kunstneriske handlingsrom gjennom økte grunnbevilgninger (jf. pkt 1 ovenfor).

NTO støtter også regjeringens forslag om å opprette en insentivordning for å stimulere til ny dramatik på scener i Norge. Det vil kunne redusere kostnadsgapet mellom førstegangsoppføringer og eksisterende dramatik og stimulere til gjenbruk, jf. [NTOs innspill til insentivordning for ny dramatik](#).

I tillegg er det viktig at et styrket Kulturfond ledsages av romsligere tildelinger til færre prosjekter slik at kvaliteten sikres og tariffen kan følges, samt at det legges til rette for styrket formidling og flere visninger.

Vi deler også regjeringens intensjon om å gi kompanier med helårsaktivitet og -drift og fast ansatte mer forutsigbare økonomiske rammer.

Etter vårt syn vil den beste tilnærmingen være en samlet gjennomgang av de fagfellevurderte ordningene i Kulturfondet sammen med en styrking av både fondet og av en uavhengig programmeringsøkonomi. Det siste handler om å styrke alle de forskjelligartede institusjonene, kulturhusene og andre arrangører og formidlingsarenaer sine vilkår for å invitere inn, programmere og samarbeide med selvstendige kompanier og kunstnere.

Hvordan dette samlet kan bidra både til flere visninger og styrket formidling, sammen med en desentralisering av Kulturrådets definisjonsmakt, er nærmere utdypet i [NTOs innspill til ordning for etablerte kompanier](#).

3. Hva kan gjøres for å bedre kunstneres tilgang til sosiale rettigheter?

Hva er de største utfordringene når det gjelder sosiale ordninger, inntektssikring og forsikring for frilansere og selvstendig næringsdrivende? Hva er den største utfordringen når det gjelder pensjonsopptjening og -sparing? Hva oppleves som de største hindrene for etablering og ansettelse i eget aksjeselskap?

En utfordring som best kan adresseres til trepartssamarbeidet i arbeidslivet er at mange (ikke- lovfestede) rettigheter i Norge er knyttet til tariffavtaler for fast ansatte. Vi vet at fagbevegelsen arbeider med disse spørsmålene, men det er behov for å forbedre sosiale rettigheter (f.eks. sykepengeordninger) også for selvstendig næringsdrivende.

Når det gjelder inntektssikring og sosiale rettigheter for frilansere, viser vi til Skuespiller- og danseralliansen (SKUDA) som en god og effektiv ordning for utøvende kunstnere. SKUDA bør både styrkes og fungere som et eksempel til etterfølgelse for andre kunstnergrupper.

Det er behov for å se kunstnerens arbeids- og inntektsforhold i et helhetlig perspektiv. Nav/ligningsmyndighetene bør ha spesialkompetanse på å bistå folk med kombinasjonsinntekter og prosjektinntekter.

Etablering av pensjonskontoer i [Lov om innskuddspensjon](#) er en viktig rettighet når det gjelder frilanseres pensjonsopptjening og -sparing. Innenfor Spekter/NTO-området er pensjonsrettighetene for frilansere forbedret fra 2016 til å gjelde opptjening fra første time og første krone.

4. Hvordan sikre kunstnerisk frihet og ytringsfrihet?

Hvordan oppleves vilkårene for kunstnerisk frihet og ytringsfrihet?

Institusjonell og individuell kunstnerisk frihet

Kunstnerisk frihet og ytringsfrihet handler om både institusjonell og individuell frihet, og sterke selvstendige institusjoner er en viktig forutsetning for at den kunsten som skapes er fri for politiske føringer.

Vi viser til Ytringsfrihetskommisjonens utredning [NOU 2022:9 En åpen og opplyst offentlig samtale](#) hvor det understrekes at kunstinstitusjoner må være organisert som selvstendige rettssubjekter, og at kulturpolitikken må sikre en velfungerende institusjonell infrastruktur for kunst og kultur. Denne infrastrukturen må sikres aktivt gjennom offentlige tilskudd, samtidig som armlengdeprinsippet må anerkjennes, forstås og respekteres.

Selv om armlengdeprinsippet ligger uttalt til grunn for norsk kulturpolitikk, er det ulikt forstått og vi ser eksempler på utilbørlig inngripen i institusjonenes kunstneriske frihet på tvers av partiskiller og forvaltningsnivåer.

Vi vil understreke at både direkte og indirekte instruksjon, skjevfordeling av midler og etterhåndssensur er utilbørlig inngripen i det kunstneriske innholdet og i strid med armlengdeprinsippet. Indirekte instruksjon kan være detaljert målstyring eller instrumentelle føringer som undergraver kvalitetsmålet.

Et ferskt eksempel på en instruksjon som griper direkte inn i institusjonenes programmering og kunstneriske valg er forslaget i den forrige regjeringens [scenekunststrategi](#) om å sette som forutsetning for statstilskuddet at institusjoner der staten er eier «skal samarbeide om co-produksjon og gjestespel med aktører med prosjektfinansiering og aktører som får tilskot over post 75 i kulturbudsjettet.»

Dette kravet, som heldigvis ikke er fulgt opp av sittende regjering, gjenspeiler en manglende anerkjennelse av at dette er selvstendige institusjoner som hver og én har sin egen kunstneriske vilje på lik linje med andre produsenter og formidlere.

Et annet eksempel på mer indirekte instruksjon er det nye rapporteringskravet som ble innført inneværende år om medvirkning fra barn og unge. Selv om dette ikke er formulert som en direkte instruksjon i tilskuddsbrevene til institusjonene, leses det som et styringssignal og en forventning som griper direkte inn i institusjonenes kunstneriske valg og formidlingsmetoder i strid med armlengdeprinsippet, jf. [Detaljert styring og uklar ansvarsdeling](#).

Ellers viser vi til [NTOs syv hovedpunkter](#) som oppsummerer hvordan vi mener at armlengdeprinsippet best kan ivaretas i forholdet mellom politiske myndigheter og kunstinstitusjonene.

Lovfesting av armlengdeprinsippet

Et viktig tiltak for å sikre den kunstneriske friheten er en lovfesting av armlengdeprinsippet sammen med en utvidet formålsbestemmelse i kulturloven som tydeliggjør det ansvaret offentlige myndigheter har for å sikre de profesjonelle kunstinstitusjonene forutsigbare rammevilkår som en viktig del av ytringsfrihetens infrastruktur.

Vi er glade for at Ytringsfrihetskommissjonen i sin utredning [NOU 2022:9 En åpen og opplyst offentlig samtale](#) støtter og følger NTOs anbefalinger om å knytte kulturlovas formålsparagraf tettere opp mot infrastrukturkravet i Grunnloven § 100, så vel som å lovfeste armlengdeprinsippet med direkte henvisning til [NTOs innspill til revisjon av kulturlova](#) for forslag til hvordan en lovfesting kan utformes.

Kommisjonen støtter også vårt ønske om å få gjennomført en undersøkelse om hvordan armlengdeprinsippet forstås og praktiseres, og vi håper at dette er noe som også regjeringen ser verdien av og vil følge opp.

Organisering av politikk og forvaltning

Vi vil også understreke betydningen av at politikken og forvaltningen organiseres på en måte som best mulig sikrer armlengdeprinsippet. Det er viktig at organiseringen er gjennomsluttelig og sikrer klare rolle- og ansvarsdelinger med tydelige skiller mellom politiske og kunstfaglige beslutninger.

Ytringsklima

Det er viktig at det gjøres en innsats for å forebygge og skape større bevissthet om hets og trakassering av kunstnere i det offentlige ordskiftet av hensyn til den enkelte kunstner, men også med tanke på hvordan dette på lengre sikt påvirker den offentlige samtalen om kunsten og derigjennom kunstens frihet og posisjon i samfunnet.

Det er gledelig at regjeringen har vist vilje til å sikre et bedre ytringsklima ved å styrke kunstkritikken. I oppbyggingen av en kvalifisert, offentlig samtale er det i tillegg viktig å gi den profesjonelle kunsten og de

humanistiske og estetiske fagene større plass i skolen og gjennom hele utdanningsløpet og styrke den akademiske infrastrukturen rundt musikken og scenekunsten i form av sterke, uavhengige fagmiljøer.

Ellers er det lett å slutte seg til Ytringsfrihetskommisjonens anbefaling om at kunstnerorganisasjonene og tilsvarende bør kunne veilede og støtte kunstnere som står i krevende ordskifter. Som en del av NTOs generelle beredskapsarbeid for å sikre den kunstneriske friheten pågår det også et arbeid blant NTOs medlemmer med å utarbeide felles retningslinjer til bruk for medlemsvirksomhetene for å støtte kunstnere som utsettes for trakassering i det offentlige ordskiftet.

Om det er et særskilt behov for å «øke bevisstheten innad i kunstsektoren om verdien av debatt, kritikk og meningsmangfold» stiller vi oss imidlertid spørrende til. Vi etterlyser en grundigere beskrivelse av hvordan kommisjonen har kommet frem til denne vurderingen og bredden i kunnskapsgrunnlaget utover de enkeltstående eksemplene som nevnes i rapporten.

Derimot støtter vi kommisjonens forslag om videre studier og kartlegginger av status for og erfaringer med ytringsfrihet i hele kunst- og kulturfeltet.

Slike studier bør etter vårt syn også omfatte de redaktørstyrte mediernes påvirkning og betydning for ytringsklimaet og for den kunstneriske friheten og ytringsfriheten. Kommisjonen anerkjenner at de redaktørstyrte mediene har betydning for kunstneres ytringsfrihet og ytringskultur, men analysene av påvirkningen mangler. Har mediene selv et bevisst forhold til hvilke metoder og mekanismer som påvirker ytringsklimaet og risikoen for nedkjølingseffekt i kunstfeltet? Hvordan ivaretas idealene om etterrettelighet, ansvarlighet, kvalitet og perspektivmangfold? Er det tilstrekkelig kompetanse og kunnskap i redaksjonene om kunsten og vilkårene for den kunstneriske friheten og ytringsfriheten?

Fagfellevurdering

Ytringsfrihetskommisjonens bekymring for at fagfellevurdering i små miljøer «kan bidra til svak uenighetskultur og lav takhøyde for kritisk diskusjon innad i kunstmiljøer» har også vekket en debatt om Kulturrådets fagfellevurderte tildelingsprosesser.

I den anledning vil vi understreke betydningen av fagfellevurdering som en forutsetning for å sikre armlengdeprinsippet i tildelingen av tilskudd som er basert på kunst- og kulturfaglig skjønn.

Gitt at dette er et prinsipp som ligger fast i norsk kulturpolitikk, er ethvert forslag om å gå bort fra fagfellevurdering som metode en avsporing.

Fortløpende diskusjoner om *hvordan* et fagfellebasert system stadig kan forbedres og sikres legitimitet er derimot alltid fruktbart. [Et viktig innspill](#) som er kommet opp igjen i de aktuelle debattene er å revurdere den tidligere ordningen med en scenekunstkonsulent.

5. Hvordan sikre at kunstnerbefolkningen gjenspeiler vårt mangfoldige samfunn?

Hvordan oppleves mangfoldet i kunstnerbefolkningen i dag? Hvordan sikre at kunsten er relevant og representativ for alle?

Talentutvikling

Sett fra musikk- og scenekunstinstitusjonene oppleves mangfoldet i kunstnerbefolkningen og rekrutteringsgrunnlaget ikke som bredt nok for å sikre kvalitet og bred representasjon.

Institusjonene svarer på dette blant annet gjennom talentutvikling som kan bidra til å endre strukturer, finne og løfte nye talenter og sikre arbeidsmuligheter.

Et eksempel er Det Norske Teatrets samarbeid med Nord Universitet om Det multinorske som ble opprettet i 2012– en treårig utdannelse for skuespillere med familiebakgrunn utenfor Europa. Det siste kullet ble uteksaminert 2021, og teatret planlegger nå en utdannelse rettet mot regissører og scenografer i samarbeid med Riksteatret og Teater Manu.

Et annet eksempel er koreografisatsingen ved Den Norske Opera & Ballett i samarbeid med Talent Norge og Norsk Tipping for kvinnelige koreografer. Programmet har som mål å vise vei i den internasjonale ballettverden, skape nye klassikere, sørge for at neste generasjon skapende dansekunstnere får like og gjentatte muligheter og gi publikum et mangfold av historier skapt av og om menn og kvinner.

Skole og utdanning

Vi vil understreke den betydningen skole- og utdanningssiden har for å fremme et større mangfold, og som premissgivere for musikk- og scenekunstinstitusjonenes mangfolds- og rekrutteringsarbeid. De estetiske og humanistiske fagene må styrkes gjennom hele utdanningsløpet, og kunstutdanningene må bidra til at det finnes et mangfold av talenter å rekruttere fra.

Bredt mangfoldsbegrep og spredt definisjonsmakt

Ellers forutsetter vi at det er et bredt mangfoldsbegrep som blir lagt til grunn i kunstnermeldingen; et begrep som rommer flere dimensjoner slik som kjønn, alder, etnisitet, religion, seksuell orientering, funksjonsevne og/eller kulturell, sosial og økonomisk bakgrunn og bosted (Jf. departementets tilskuddsbrev til institusjonene).

Både som arbeidsgivere og meningsdannende virksomheter har musikk- og scenekunstinstitusjonene, ikke bare et ansvar for å sikre mangfold og bred representativitet og like muligheter og rettigheter, men også en betydelig egeninteresse av å fremme mangfold og flerstemmighet som en ressurs i den kunstneriske utviklingen, i organisasjonen og blant publikum.

Det er variasjonene og de ulike tilnærmingene som samlet skaper yringsmangfold og flerstemmighet og sikrer at kunsten er relevant og representativ for alle. Hver enkelt virksomhet må derfor selv ha definisjonsmakt til å presisere og operasjonalisere mangfoldsbegrepet i dialog med omgivelsene og i henhold til egne kunstneriske visjoner og mål.

Vi er derfor kritiske til at Kulturrådet i sin rolle som nasjonal mangfoldskordinator har innsnevret det brede mangfoldsbegrepet som er gitt i tildelingsbrevet fra departementet og i stedet legger særskilt vekt på bestemte målgrupper. For at Kulturrådets mangfoldsoppdrag ikke skal virke mot intensjonen om å fremme yringsmangfold og flerstemmighet, må det ligge som en premiss at det ikke overføres verken definisjonsmakt eller midler fra forskjelligeartede, frie kunstinstitusjoner til Kulturrådet.

6. Hvordan bidra til økt internasjonalt samarbeid?

Hvor viktig er internasjonale oppdrag og samarbeid for den kunstneriske virksomheten? Hva oppleves som de største utfordringene med å samarbeide med kunstnere og institusjoner i utlandet?

Musikk- og scenekunstinstitusjonene er internasjonalt orienterte virksomheter hvor vekselvirkingen mellom lokal forankring og internasjonal innflytelse og samarbeid gir konkrete resultater i form av kunstnerisk utvikling og bredde og mangfold i estetiske uttrykk, inspirasjon og kunnskapskompetanseutvikling i formidlings- mangfolds- og publikumsarbeid, kvalitets- og kompetanseheving til egen organisasjon og derigjennom mangfold og bredde i publikumstilbudet som også kommer det lokale publikummet til gode. Institusjonenes internasjonale nettverk og samarbeid har også stor betydning for promotering av kunstnerskap over landegrensene og derigjennom økt markedstilgang.

Vi snakker da om hele bredden av internasjonal kontakt, ikke bare i form av gjestespill og turneer, men utveksling av kunstnerisk og kulturfaglig kompetanse som f.eks. gjestende kunstneriske team og enkeltkunstnere, rekruttering, residenser, fagarrangementer, deltakelse i internasjonale nettverk osv.

De forskjelligartede institusjonene har likevel ulike ambisjoner, strategier og arbeidsmåter. De største utfordringene for de institusjonene som bevisst satser mot internasjonale markeder er for knappe økonomiske ressurser og administrative apparat til å imøtekomme den internasjonale etterspørselen uten at det går utover tilbudet i hjemmemarkedet.

Ellers etterlyser vi stadig en gjennomgang av overordnede mål og ansvarsdelingen mellom departementene. Vi mener at det overordnede ansvaret bør ligge til Kulturdepartementet, som bør komme sterkere på banen i utformingen av en tilretteleggende kulturpolitikk for kunstnerisk motivert internasjonalt samarbeid, forankret i overordnede kulturpolitiske mål om kvalitet og ytringsmangfold. Kulturpolitikken må samtidig være godt samordnet med Utenriksdepartementets/utenriksstasjonenes og Næringsdepartementets/Innovasjon Norges innsats for å få til en målrettet og langsiktig politikk.

For en nærmere utdypning viser vi til [NTOs innspill til internasjonal strategi](#).

Annet

Ellers viser vi til nødvendigheten av å sette søkelys på helse også for kunstnere, jf. konferansen [Musicians' and Performing Artists' health and performance - Integrating body and mind conference](#) som også må omtales i kunstnermeldingen.